

УДК 33.339.5

Власюк Н. І.,

natalily1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,

Researcher ID: F-1812-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Андрейків Т. Я.,

andrejktiv7@meta.ua, ORCID ID: 0000-0001-5353-248X,

Researcher ID: I-6776-2018,

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. У зв'язку з початком активних військових дій Росією зовнішня загроза порушення суверенітету й цілісності України, втрати частин території має системний характер і загрожує функціонуванню всієї системи національної безпеки. На часі – вирішення державою низки першочергових проблем, в тому числі і у сфері зовнішньоекономічної політики. Важливими завданнями, серед інших, є стабілізація зовнішньоторговельної діяльності, забезпечення збуту продукції вітчизняних виробників на зарубіжних ринках і надходження товарів критичного імпорту в достатньому обсязі з урахуванням змін функціонування економіки держави в умовах воєнного стану. До основних недоліків у сфері провадження зовнішньої торгівлі до початку повномасштабної війни більшість науковців відносили такі: низьку конкурентоспроможність вітчизняної продукції, високу енерго- та матеріаломісткість галузей народного господарства, недостатній рівень інвестування в промисловість України, відсутність механізму ефективного впровадження новітніх технологій у промисловість, ризикову кредитно-грошову політику держави в банківській сфері, на фондовому та валютному ринках, неефективну податкову систему, зростання інфляції, втрату державного контролю над природними монополіями тощо. Сучасна вільна міжнародна торгівля відкриває потужні ринки для підприємств кожної країни, спонукає до розвитку технологій та інновацій у всьому світі, що стимулює до підвищення продуктивності діяльності загалом. У статті проаналізовано сучасний стан зовнішньої торгівлі України за умов нестабільного середовища, здійснено розрахунок показників, що характеризують ефективність зовнішньоекономічної політики держави. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу проведено оцінювання щільності зв'язку між експортною та імпортною квотами. Розраховані показники оцінювання ефективності зовнішньої політики України за 2018-2021 рр. засвідчили низьку її ефективність, зокрема: зниження частки зовнішньоторговельного обороту у ВВП, від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, нестійку динаміку експорту та імпорту, а також коливання їх часток у зовнішньоторговельному обороті держави. Вирішення проблем у сфері зовнішньої торгівлі України лежить у площині налагодження економічно-політичних зв'язків із провідними країнами світу шляхом збільшення зусиль у розвитку найбільш перспективних галузей сьогодення.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експортна квота, імпортна квота, кореляційно-регресійний аналіз, щільність зв'язку, зовнішньоторговельний оборот, сальдо зовнішньої торгівлі.

Vlasyuk N. I.,

natalily1706@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9463-5626,

Researcher ID: F-1812-2019,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Economic Security, Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Andreykiv T. Y.,

andrejktiv7@meta.ua, ORCID ID: 0000-0001-5353-248X,

Researcher ID: I-6776-2018,

Ph.D, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Economic Security, Banking and Insurance Business, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

APPROACHES TO EVALUATING THE EFFICIENCY OF THE FOREIGN ECONOMIC POLICY OF UKRAINE

Abstract. *In connection with the start of active military operations by Russia, the external threat of violation of the sovereignty and integrity of Ukraine, the loss of parts of the territory has a systemic nature and threatens the functioning of the entire national security system. It is time for the state to solve a number of priority problems, including in the field of foreign economic policy. An important task, among others, is the stabilization of foreign trade activities, ensuring the sale of products of domestic manufacturers on foreign markets and the receipt of critical imported goods in sufficient quantities, taking into account the changes in the functioning of the state's economy under martial law. The main shortcomings in the field of foreign trade before the start of a full-scale war were attributed by the majority of scientists to the following: low competitiveness of domestic products, high energy and material intensity of industries of the national economy, insufficient level of investment in Ukrainian industry, lack of a mechanism for effective introduction of the latest technologies in industry, risky credit monetary policy of the state in the banking sphere, stock and currency markets, inefficient tax system, rising inflation, loss of state control over natural monopolies, etc. Today's free international trade opens up powerful markets for the enterprises of each country, encourages the development of technologies and innovations throughout the world, which stimulates the improvement of the productivity of activities in general. The article analyzes the current state of Ukraine's foreign trade under the conditions of an unstable environment, and calculates indicators characterizing the effectiveness of the state's foreign economic policy. With the help of correlation-regression analysis, the density of the connection between export and import quotas was evaluated. The calculated indicators for evaluating the effectiveness of Ukraine's foreign policy for 2018-2021 proved its low effectiveness, in particular: a decrease in the share of foreign trade turnover in GDP, a negative balance of foreign trade, unstable dynamics of exports and imports, as well as fluctuations in their shares in the state's foreign trade turnover. Solving problems in the field of foreign trade of Ukraine lies in the plane of establishing economic and political ties with the leading countries of the world by increasing efforts in the development of the most promising industries today.*

Keywords: foreign trade, export quota, import quota, correlation-regression analysis, connection density, foreign trade turnover, foreign trade balance.

JEL Classification: H70

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2023-74-09>

Постановка проблеми. Залучення вітчизняної економіки до міжнародних процесів глобалізації та формування єдиного світового простору виступає запорукою виходу національної продукції та світові ринки та формує передумови щодо розширення потенціалу України у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Актуальним питанням сьогодення залишається формування сталих відносин на ринку зовнішньої торгівлі та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. При цьому не на часі обмежуватися суто економічними аспектами, важливо актуалізувати проблеми політичної ролі зовнішньої торгівлі, підвищення рівня розвитку країни, встановлення партнерських відносин із іншими країнами світу та зміцнення міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значна кількість праць присвячена аналізу сучасного стану зовнішньої торгівлі України, зокрема це стосується публікацій Н. Г. Міценко, Б. І. Кабаці, А. О. Федоренко, Н. І. Дуляби, В. П. Далик, Є. А. Штих та інших авторів.

Постановка завдання. Цілями статті є вивчення сучасного стану зовнішньої торгівлі за умов нестабільного середовища, розрахунок та оцінювання показників, що характеризують

ефективність зовнішньоекономічної політики України, та визначення щільності зв'язку між експортною та імпоротною квотами з використанням кореляційно-регресійного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на багатоаспектні дослідження проблем зовнішньоекономічної політики України, низка проблем все ще залишається мало вивченою. Так, постають питання відсутності єдиної системи функціонування на зовнішньоекономічних ринках, недостатньої сформованості законодавчо-нормативної бази регулювання зовнішньоекономічних відносин, високої залежності від зарубіжного технологічного обладнання, недостатньої підтримки з боку держави, відсутності чіткої стратегії у плануванні торговельної політики, недостатнього залучення інвестицій із різноманітних джерел.

Рівень розвитку зовнішньоторговельних зв'язків є одним із індикаторів розвитку економіки країни загалом. Зовнішня торгівля України на сьогоднішній день зазнає впливу різноманітних чинників, таких як: економічні, політичні, військові, культурні, гуманітарні, екологічні та інші.

Інтегрування зовнішньої торгівлі України у систему світової торгівлі спирається на необхідність врахування її основних тенденцій розвитку, таких як:

– динамічне зростання обсягів товарообігу за рахунок прагнення країн брати активну участь у світовій системі торгівлі;

– ускладнення товарної структури світового товарообігу внаслідок виходу на ринок інноваційних та високотехнологічних товарів;

– зміна географічної структури товарообігу світової торгівлі у зв'язку з посиленням у ній ролі Китаю та нових індустріальних країн;

– посилення впливу транснаціональних корпорацій на розвиток світової торгівлі як безпосередньо, так і опосередковано – через інноваційно-інвестиційну діяльність;

– розвиток економічної інтеграції та транснаціоналізації у сфері світової торгівлі;

– зростання обсягів світової торгівлі послугами, в т.ч. під впливом процесів цифровізації господарського життя та поширення інформаційних технологій та ін. [1].

Розвиток зовнішньої торгівлі не лише забезпечує зростання ВВП країни, доходності та прибутковості вітчизняних товаровиробників, але й відображає ставлення світової спільноти до якості вітчизняної продукції, її місце в світовому обороті товарів та послуг, конкурентоспроможність як вітчизняних товаровиробників, так і економіки загалом. Зовнішня торгівля є джерелом валютного забезпечення національної економіки, одним із ключових напрямків розвитку економіки [2].

Обсяги зовнішньої торгівлі України характеризують показники експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обороту (табл. 1).

За проведеними розрахунками протягом аналізованого періоду бачимо неоднозначну динаміку обсягу експорту з України. Так, у 2019 році показник зріс, у 2020 - знизився, у 2021 році спостерігалось зростання показника, а у звітному періоді обсяг експорту скоротився. Загалом у 2022

році порівняно з 2018 роком обсяг експорту скоротився на 5,5 %. Питома вага експорту у зовнішньоторговельному обороті максимального значення досягала у 2021 році (47,5 %), а мінімального – у 2022 році (42,4 %). Протягом аналізованого періоду показник скоротився на 2,8 %.

Обсяг імпорту теж характеризувався неоднозначною динамікою. За 2018-2022 рр. показник знизився на 0,8 %, а його частка у зовнішньоторговельному обороті зросла на 2,1 %.

Зовнішньоторговельний оборот України протягом аналізованого періоду скоротився на 2,9 %, що є негативним.

Сальдо зовнішньої торгівлі за 2018-2022 рр. набувало від'ємних значень, що свідчить про перевищення обсягу імпорту над експортом, проте динаміка показника була позитивною.

Починаючи з 2020 року, розвиток зовнішньої торгівлі був пригальмований за рахунок початку пандемії, а погіршення ситуації у 2022 році пояснюється початком повномасштабного вторгнення Росії на нашу територію.

Зовнішня торгівля товарами і послугами посідає важливе місце у формуванні ВВП України, стимулюванні розвитку її економіки. Саме тому заходи щодо її розвитку необхідно розглядати у контексті заходів щодо подолання кризових явищ та посткризового відновлення економіки. Аналіз тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі відображає переважно негативне зростання дефіциту зовнішньоторговельного балансу, зниження експорту та погіршення його структури, зростання імпортової залежності країни [6, с. 385].

Роль зовнішньої торгівлі в економіці країни характеризують показники табл. 2.

Таблиця 1

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України за 2018-2022рр.

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022/2018
Обсяг експорту, млн грн	43341	46091	45143	63113	40944	94,5
частка в зовнішньоторговельному обороті, %	43,6	43,3	46,5	47,5	42,4	97,2
Обсяг імпорту, млн грн	56055	60352	51921	69755	55584	99,2
частка в зовнішньоторговельному обороті, %	56,4	56,7	53,5	52,5	57,6	102,1
Зовнішньоторговельний оборот, , млн грн	99396	106443	97064	132868	96528	97,1
Сальдо зовнішньої торгівлі, млн грн	-12714	-14261	-6778	-6642	-4640	36,5

Джерело: складено автором на основі [5]

Таблиця 2

Показники значимості зовнішньої торгівлі для економіки України

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021/2018
Частка зовнішньоторговельного обороту у ВВП, %	75,9	69,2	62,4	66,4	87,5
Залежність економіки країни від експорту (експортна квота), %	33,1	30,0	29,0	31,5	95,2
Залежність економіки країни від імпорту (імпортна квота), %	42,9	39,3	33,4	34,9	81,4
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,77	0,76	0,87	0,90	116,9

Джерело: складено автором на основі [5]

Частка зовнішньоторговельного обороту у ВВП максимального значення набувала у 2018 р. – 75,9 %. У 2021 році показник знизився до 66,4 %, тобто на 9,5 %, що є негативним.

Експортна квота скоротилася з 33,1 % у 2018 році до 31,5 % у 2021 році, що свідчить про зниження ролі імпорту у ВВП країни. Імпортна квота теж знизилася протягом аналізованого періоду з 42,9 % до 34,9 %. Коефіцієнт покриття експортом імпорту зріс із 0,77 у 2018 році до 0,9 у 2021 році, що є позитивним, проте щорічно спостерігається нестача експортних надходжень для оплати імпортованих товарів та послуг.

Особливу увагу доцільно звернути на показник залежності країни від експорту (експортну квоту) та імпорту (імпортну квоту). Науковці вважають, що зростання експортної квоти характеризує позитивні процеси розвитку виробничих сил у країні, поглиблення участі у міжнародному поділі праці, удосконалення галузевої структури вітчизняного виробництва, його модернізацію тощо. Разом з тим, цей процес супроводжується зростанням ризиків деформації структури вітчизняного виробництва та експорту під кон'юнктуру міжнародних ринків, ризиків залежності розвитку вітчизняної економіки від негативного впливу чинників зовнішнього середовища [1, с. 58].

Залежність економіки країни від імпорту виникає внаслідок дефіциту на внутрішньому ринку країни окремих товарів, наявності недостатніх обсягів ресурсів (сировинних, трудових, виробничих потужностей) для вітчизняного виробництва товарів (послуг), невідповідності якості (ціни) аналогічних товарів (послуг) вітчизняного та зарубіжного виробництва тощо [4, с. 15-16].

Стратегічна роль експорту полягає в тому, що він є інструментом формування взаємовідносин із різними країнами світу, створює імідж вітчизняного ринку, потенційно підсилює конкурентні переваги товарів і послуг з метою виходу на нові зовнішні ринки.

Свою чергою, імпорт забезпечує низку додаткових переваг як для великих суб'єктів господарювання, так і для індивідуальних споживачів, а саме: використання якісних готових товарів, сировини, матеріалів, закупівля інноваційно-технологічного обладнання, устаткування та машин, наповнення національного ринку дефіцитними товарами і послугами, підвищення обсягів виробництва вітчизняних підприємств [1, с. 59].

Тобто обидва ці блоки зовнішньої торгівлі є вкрай важливі для економіки будь-якої країни, і кожен із них має своє значення.

Значна роль експорту та імпорту вимагає додаткових поглиблених досліджень, зокрема з використанням кореляційно-регресійного аналізу.

Основною метою кореляційного аналізу є встановлення причинних залежностей між явищами, які обумовлені складним комплексом різних за характером і сутністю причин. Використання кореляційного аналізу дозволяє виміряти тісноту зв'язку між змінними ознаками, оцінити чинники, які здійснюють найбільший вплив на результативний показник, та кількісно визначити, як зі зміною значень факторної ознаки змінюється середнє значення результативної.

Метою регресійного аналізу є дослідження форми залежності між ознаками, визначення рівняння регресії та його використання для оцінювання невідомих значень залежної змінної. Практичне використання регресійного аналізу в економічних дослідженнях дозволяє визначитися, якою є отримана залежність між факторними ознаками, виражена рівнянням регресії – достовірною чи випадковою, тобто, чи можливо її використовувати у подальшому для складання прогнозів та стратегічних планів.

Кореляційний зв'язок передбачає, що значенню факторної ознаки відповідає не одне певне значення результативного показника, а декілька їх значень, тобто відомий розподіл цих значень.

Кореляційний (стохастичний) зв'язок – це неповна, імовірнісна залежність між економічними показниками, яка виявляється тільки в масі спостережень.

Набув поширення прийом парної кореляції – прийом парного кореляційно-регресійного аналізу. Вихідними даними тут є пара значень: результативного показника (Y) і фактора, що на нього впливає (X).

На основі вихідних даних визначаються статистичні характеристики сукупностей. Далі обирається вид рівняння регресії, тобто відповідний тип математичного рівняння, що найкраще відображає характер досліджуваного зв'язку. Від правильного визначення виду рівняння регресії залежать хід розв'язання завдання і результати розрахунків.

Кореляційно-регресійний аналіз полягає в побудові статистичної моделі у вигляді рівняння регресії (рівняння кореляційного зв'язку).

За всієї різноманітності показників надійності одержаного рівняння регресії остаточний висновок роблять на основі економічної інтерпретації отриманого взаємозв'язку, а також на основі мети, яку поставив дослідник.

За значенням коефіцієнта (індексу) кореляції з використанням табл. 3 одержується якісна оцінка щільності взаємозв'язку.

Розглянемо використання кореляційно-регресійного аналізу для визначення тісноти зв'язку між двома рядами показників – експортною (Pb_i) та імпортною (Pg_i) квотами України за 2018-2021 рр.

Для проведення розрахунків побудуємо допоміжну табл. 4.

Таблиця 3

Характеристика щільності зв'язку

Значення коефіцієнта (індексу) кореляції	0,1...0,3	0,31...0,5	0,51...0,7	0,71...0,9	0,91...0,99
Характеристика щільності зв'язку	Слабка	Помірна	Помітна	Висока	Дуже висока

Таблиця 4

Динаміка відхилень експортної та імпортної квот України за 2018-2021 рр.

Роки \ Показники	$Pb_i - \overline{Pb}$	$(Pb_i - \overline{Pb})^2$	$Pg_i - \overline{Pg}$	$(Pg_i - \overline{Pg})^2$	$(Pb_i - \overline{Pb}) \times (Pg_i - \overline{Pg})$
2018	2,2	4,84	5,3	28,09	11,66
2019	-0,9	0,81	1,7	2,89	-1,53
2020	-1,9	3,61	-4,2	17,64	7,98
2021	0,6	0,36	-2,7	7,29	-1,62
Разом	x	9,62	x	55,91	16,49

Таблиця 5

Динаміка показників експортної та імпортної квот України за 2018-2021 рр.

Роки \ Показники	2018	2019	2020	2021	Разом
Pb_i^2	1095,6	900,0	841,0	992,3	3828,9
$Pg_i \times Pb_i$	1419,9	1179,0	968,6	1099,4	4666,9

Як відомо, коефіцієнт кореляції обчислюється за формулою 1.1:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X}) \times (Y_i - \overline{Y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (X_i - \overline{X})^2 \times \sum_{i=1}^n (Y_i - \overline{Y})^2}} \quad (1.1)$$

Підставивши отримані розрахунки, матимемо:
 $r_{xy} = 16,49 / 23,19 = 0,71$.

Додатне значення коефіцієнта кореляції свідчить про позитивний зв'язок між показниками експортної та імпортної квот в Україні за 2018-2021 рр. Звертаючись до характеристики щільності зв'язку (табл. 3), можемо зробити висновок про те, що вона є високою.

Вважаючи формулу зв'язку лінійною ($y = a_0 + a_1 \times x$), побудуємо рівняння регресії, яке охарактеризує зв'язок між показниками експортної та імпортної квот.

Для цього розв'яжемо систему наступних рівнянь:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \times \sum_{i=0}^n Pb_i = \sum_{i=0}^n Pg_i ; \\ a_0 \times \sum_{i=0}^n Pb_i + a_1 \times \sum_{i=0}^n Pb_i^2 = \sum_{i=0}^n Pb_i \times Pg_i \end{cases}$$

Для проведення розрахунків побудуємо допоміжну табл. 5.

З першого рівняння вищевказаної системи рівнянь визначимо a_0 : $a_0 = (37,6 - 31,2 a_1)$. Підставивши значення a_0 в друге рівняння, розрахуємо a_1 : $a_1 = 0,31$.

Маючи значення a_1 , можемо визначити a_0 :
 $a_0 = 37,6 - 31,2 \times 0,31 = 27,93$.

Тобто рівняння регресії виглядатиме наступним чином:

$$Pg = 0,01 + 0,9 Pb$$

Рівняння вказує на позитивний зв'язок між експортною та імпортною квотами України за 2018-2021 рр. та підтверджує позитивне значення коефіцієнта кореляції.

Тобто протягом досліджуваного періоду щільність зв'язку між показниками експортної та імпортної квот була високою: при зростанні одного показника інший теж збільшувався, і навпаки.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Для втілення ефективно зовнішньої політики Україні перешкоджає низка факторів: невідповідність міжнародним стандартам, низька конкурентоспроможність національних товарів та послуг, слабка інноваційна та технічна база, низька якість. Саме тому наразі Україні важко посісти провідне місце у світовому торговому просторі, але шляхом усунення впливу негативних чинників можна у перспективі підвищити якість зовнішньої торгівлі.

Важливе значення має формування державної політики зовнішнього сектору, яка забезпечить належний рівень економічної безпеки України на світовому ринку.

Розраховані показники оцінювання ефективності зовнішньої політики України за 2018-2021 рр. засвідчили низьку її ефективність, зокрема: зниження частки зовнішньоторговельного обороту у ВВП, від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, нестійку динаміку експорту та імпорту, а також коливання їх часток у зовнішньоторговельному обороті держави.

Значного удару економіка України зазнала у 2022 році через повномасштабне вторгнення Росії, що призвело до скорочення поставок української продукції і товарів за кордон приблизно на третину.

Ситуацію можна виправити, налагодивши економічно-політичні зв'язки з провідними країнами світу шляхом збільшення зусиль у розвитку найбільш перспективних галузей.

Саме зовнішні економічні та торговельні відносини сприяють зростанню національного доходу, прискореному розвитку науково-технічного прогресу, підвищенню рівня життя населення держави загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батракова Т., Фоменко С. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України в умовах економічної нестабільності. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 4. С. 56-62. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.4-10>

2. Дуляба Н. І., Далик В. П. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8358>.

3. Економічна правда. Експорт з України під час війни: як змінилась структура поставок української продукції за кордон. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/>.

4. Міценко Н. Г., Кабаці Б. І., Федоренко А. О. Залежність економіки України від зовнішньої торгівлі: тенденції зміни індикаторів. *Економічні науки*. 2021. № 62. С. 12-21.

5. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору. Зовнішня торгівля. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

6. Рахман М. С., Штих Є. А. Дослідження основних показників зовнішньої торгівлі України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 5(16). С. 384-389.

7. Соколовська О. М. Проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1(38). С. 97-102.

REFERENCES

1. Batrakova T. and Fomenko S. (2023), Suchasnyj stan zovnishn'oi torhivli Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabil'nosti, *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, № 4, s. 56-62, available at: <https://doi.org/10.32782/dees.4-10>.

2. Duliaba, N. I. and Dalyk, V. P. (2020), Rozvytok zovnishn'oi torhivli Ukrainy v umovakh hlobal'noi nestabil'nosti, *Efektivna ekonomika*, № 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8358>.

3. Ekonomichna pravda. Eksport z Ukrainy pid chas vijny: iak zminylas' struktura postachan' ukrains'koi produktsii za kordon, available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/>.

4. Mitsenko, N. H. Kabatsi, B. I. and Fedorenko, A. O. (2021), Zalezhnist' ekonomiky Ukrainy vid zovnishn'oi torhivli: tendentsii zminy indyktoriv, *Ekonomichni nauky*, № 62, s. 12-21.

5. Natsional'nyj bank Ukrainy. Statystyka zovnishn'oho sektoru. Zovnishnia torhivlia., available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

6. Rakhman, M. S. and Shtykh, Ye. A. (2019), Doslidzhennia osnovnykh pokaznykiv zovnishn'oi torhivli Ukrainy, *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*, vyp. 5(16), s. 384-389.

7. Sokolovs'ka, O. M. (2020), Problemy zovnishn'oi torhivli Ukrainy ta ii rehioniv u konteksti svitovoi kryzy, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, № 1(38), s. 97-102.

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2023 року